

Géza és I. (Szent) István **államszervező tevékenysége, a földbirtokrendszer és a vármegyerendszer**

Géza fejedelem:

Géza fejedelem (972-997) célja egy szervezett állam létrehozása, a belső politikai helyzet megszilárdulása és a keresztény vallás államvallássá tétele. Kerülte a külső háborúkat, helyette gyerekeit a környező államok uralkodócsaládjai házasítja be. István felesége a bajor Gizella (996), három leánya pedig a velencei dózse, a lengyel herceg, ill. Aba Sámuel felesége. Géza szakított a szeniorátus elvű örökléssel, bevezette a feudális jogrendszer jellemző primogenitúrát (az egyenes ági örökösdést), ez alapján lett István 997-től fejedelem. Hatalmának megtartása érdekében István, német lovagjaira támaszkodva leszámolt Koppánnyal, majd sikeres harcot folytatott az uralmát el nem ismerő törzsfőnökkel (Gyula, Ajtony).

A koronázás és törvénykezés:

A hagyomány szerint István koronát kér II. Szilveszter pápától, és 1000. december 25-én vagy 1001. január 1-jén Esztergomban királlyá koronázták, ezzel megszületett a keresztény magyar királyság. Az önálló királyság elismertetésének feltétele a koronázáson kívül az önálló törvények megalkotása, a közigazgatás és egyháztartományok kiépítése és a pénzverés volt. A királyi hatalom támasza a döntéshozatalban is részt vevő királyi tanács, a királyi vármegyerendszer, az egyházszervezet, anyagi bázisa a királyi földbirtok tulajdon István a törvényeit két törvénykönyvben foglalta össze. A magántulajdon védelméről, az egyházszervezésről és a bűnösök büntetéséről fogalmazza meg részben frank mintára, részben önálló jogalkotásként a királyi tanáccsal egyetértésben törvényeit. A törvények célja egyrészt a bűnök megtorlása volt, de érvényesül bennük az egyezkedés elve is. A büntetés annál magasabb, minél magasabb rangú emberről van szó (a főemberek példát kell mutassanak). Másrészt a büntetési tétel meghatározásával a központi, egységesedő büntető törvénykezés jelenik meg.

Közigazgatás:

A legyőzött törzsfők birtokai a királyra szállnak, ezáltal az ország több mint kétharmada került közvetlenül az ellenőrzése alá. Ezekből adományozható. A közigazgatást és az udvar szervezetét frank mintára szervezték meg. A közigazgatás alapja a vármegye, élén egy-egy (megyés)ispán állt, aki a királyi hatalom helyi képviselője adószedés, a bíraskodás és a katonai szolgálattal tartozó irányítása. A megyékben kő- vagy föld sánccal körülvett várak épültek, ahol várjobbágyok látták el a védelmi feladatokat és igazgatták a termelő munkát végző várnépet. Várnépek adókkal tartoztak.

Egyházszervezés:

István apostoli királyként a keresztény egyházszervezet kialakítása. 10 egyházmegye (2 érsekség + 8 püspökség) az egyházszervezet élén az esztergomi érsek állt, ő koronázta a magyar királyt. Az esztergomi érsekség létrejöttével a magyar egyház elkerülte a függést a Német-római Császárságtól.

Az egyház jelentős adományokat kapott, valamint a király törvényei útján gondoskodott a tized bevezetéséről, templomok építéséről és fenntartásáról. A kereszténységhez kapcsolódó hitelvek és viselkedési szabályok (böjt, mise megzavarása, vasárnapi munka) is törvényi előírásokban jelentek meg, ami mutatja azt, hogy mekkora problémát jelentett még a pogányság jelenléte, másrészt, hogy István mennyire fontosnak tartotta a pogányság megszüntetését, a hittérítőt.

I. Szent István külpolitikája:

Az államalapítás idején a német-római császárokkal jó, családi kapcsolatokat tart fenn. 1030-ban II. Konrád, a német-római császár támad ellene, de a támadást visszaveri, majd 1031-ben békét köt vele. István célja a külföldi támadások visszaverése. Ennek érdekében szövetséget kötött a bizánci császárral, fiának, Imrének is bizánci menyasszonyt kért. István 1018-ban megnyitott a nyugatról Magyarországon keresztül Jeruzsálembé vezető zarándokutat, amivel be akarta bizonyítani, hogy egy olyan erős keresztény állam jött létre, amely tudja garantálni a zarándokok biztonságát.

Vármegyeszervezet és a földbirtokrendszer:

Az országegyesítés során a volt törzsi-nemzetségi szállásterületek többségét az uralkodó a királyi birtokokhoz csatolta, ezek egy részéből hozta létre a várbirtokot, mely a királyi vármegyerendszer alapja lett. A vármegyék száma Szent István korában 45 lehetett, és minden megye területének kb. 1/3-a várbirtok volt. A vármegyék élén a király által kinevezett ispán (latin: 'comes') állt. Ő volt a királyi hatalom kihelyezett képviselője: végrehajtotta a törvényeket, bíraskodott, beszédet tartott az adókat, igazgatta a vár földeket, parancsolt a katonáskodó vár jobbágyoknak. Az ispánok szolgálataiért a várbirtokból befolyó jövedelmek 1/3 részét kapták, a másik kétharmad a királyt illette meg. A várbirtokból kaptak szolgálati birtokot a várjobbágyok. Ők alkották a királyi hadsereg zömét, feladatuk volt a vár védelme és a várnépek igazgatása. A várjobbágyok a katonai kíséret utódai voltak, akik a törzs- és nemzetségfők mellől a király mellé pártoltak, ezáltal megőrizték szabadságukat és kisebb földbirtokokat, nem terhelte őket termény- és munkaszolgálat.

A várbirtokon a termelőmunkát a királyi várbirtokok örökös szolgálatára kötelezett várnép végezte, akik földműveléssel, állattenyésztéssel, halászattal, vadászattal és kézműves tevékenységgel foglalkoztak. Mint láttuk, a vármegyék területének kb. egyharmada várbirtok volt, a másik kétharmad része a királyi udvarbirtokok, a nemzetségek kezén hagyott magánbirtokok, illetve a királyi adománybirtokok, valamint az egyháznak adományozott földek osztoztak. A királyi birtok az uralkodó földesurasága alá tartozó "magánbirtokokat" jelentette. Az Árpád-kor első két évszázadát a királyi birtok túlsúlya jellemzi, a király hatalma elsősorban ezeken a királyi földeken nyugodott. A királyságnak ezt a formáját patrimoniális monarchiának nevezi a történettudomány. E korszakban a királyi birtok szerepét tekintve két eltérő részre oszlott: a királyi udvarbirtokok és a vár birtokokra. Az udvarbirtok a királyi család magántulajdonának számított, míg a várbirtok az államszervezet, a közigazgatás alapja volt.

Az udvarbirtokok az ország területén szétszórva feküdtek. Az udvarbirtokok központja egy-egy udvarház volt, ide szolgáltatták be terményeiket a királyi szolgálónépek. Az udvarbirtokok a szolgarendű földművelők és iparosok mellett fegyveres vitézek is éltek, a helyi ispán jogköre minden itt élő népre kiterjedt. Az ország összes udvar népének közös elöljárója a nádorispán (latinul palatinus) volt. A nádorispán gondoskodott az udvar ellátásáról, kezelte az udvarbirtokok javait, ő volt a királyi vitézek parancsnoka és az udvari népek bírja. A király és kísérete, a királyi udvar (latinul curia) udvar háztól udvarház vándorolt és felélte annak jövedelmeit. A királyi székhely kezdetben

Esztergomban volt, majd István Székesfehérváron épített új székhelyet. Itt épült fel a királyi bazilika, később többségükben ide temetkeztek az Árpád-házi királyok is.

Géza fejedelemről külön:

A magyar királyság megalapítása kétségtelenül Szent István műve volt, a központi fejedelmi hatalom kiépítését és a kereszténység felvételét azonban már apja, Géza fejedelem elkezdte. Géza egyéniségét a külföldi kortársak kissé elfogult leírásából rajzolhatjuk meg, e források Gézát roppant kegyetlen, hirtelen haragú, hatalmaskodó embernek mutatják be, aki szíve mélyén pogány maradt még megkeresztelkedése után is. Géza "gőgös és nyers" egyénisége azonban politikai éleslátással párosult. Felismerte, hogy a magyarság körül megváltoztak a külpolitikai viszonyok. A Kárpát-medencétől nyugatra I. (Nagy) Ottó 962-ben megalapította a Német-római Császárságot, délen pedig a Bizánci Birodalom kapott új erőre. E két hatalmas keresztény állam fogta közre a pogány magyar fejedelemséget, melynek fennmaradását csak az biztosíthatta, ha békében él a szomszédokkal és felveszi a kereszténységet.

Géza helyesen látta, hogy e feladatok megvalósítása erős fejedelmi hatalmat kíván. A nagyfejedelem uralma ugyanis nem érvényesült egyformán az ország egész területén. A törzs- és nemzetségfők egy része csak névleg ismerte el Géza elsőségét, gyakorlatilag önállóan országolt. E felismerések vezették Gézát arra, hogy gyakran nyers és erőszakos eszközökkel lásson hozzá hatalma megerősítéséhez.

A keresztény vallás római és bizánci változata már Géza uralkodása előtt is ismert volt Magyarországon. Géza idején a latin hittérítés indult útjára. Bizánccal ugyanis a kalandozások utolsó hulláma miatt a viszony elhidegült, a szomszédos német állammal azonban jó volt a kapcsolat. Így Géza csak Ottó császárhoz fordulhatott.

973 húsvétján Ottó Quedlinburgban fejedelmi gyűlést tartott, amelyet a keresztény hatalmak találkozájának szánt. Géza ugyan személyesen nem ment el a gyűlésre, de tizenkét főúrból álló követséget küldött. A találkozó után a császár egy püspököt és papokat küldött Magyarországra, ezzel vette kezdetét a hittérítés, amely a fejedelmi család udvarhelyi körül indult meg. Bár Géza megkeresztelt uralkodó volt, címe – mindenekelőtt a koronázás hiánya miatt – még nélkülözte a keresztény király hivatalos elismertetését. A fejedelem számára a kereszténység nem vallási, hanem politikai kérdés volt: a kereszténység felvétele a külpolitikai biztonságot és a központosítás eszközét egyaránt jelentette.

A hittérítéssel párhuzamosan Géza a fejedelmi hatalmat az egész országban ismertette, a megkeresztelkedésének ellenszegülő, a régi rendhez húzó urakat leverte és uralma alá kényszerítette. Több nagyúr azonban meg tudta őrizni korábbi hatalmát, így az erdélyi Gyula is, aki különállását annak köszönhette, hogy lánya, Sarolt, Géza felesége volt.

Géza a magyar külpolitikában is fordulatot hajtott végre: mindenféle háborúskodást igyekezett elkerülni. A középkorban a különbéke biztosítója a fejedelmi családok összeházasodása volt, ennek jegyében adta egyik lányát a lengyel fejedelemhez, a másikat a bolgár trónörököshöz. Harmadik

lánya Orseolo Ottó velencei dózse felesége lett, legkisebb lányát pedig Aba Sámuel magyar nagyúr vette el. István a bajor származású Gizella hercegnőt kapta nőül, az erősen vallásos hercegnő papok és lovagok kíséretében érkezett meg Magyarországra. Géza tudatosan készítette fel Istvánt az uralkodásra, és őt jelölte utódjául. A hagyomány szerint Géza megeskette a főurakat, hogy halála után fiát ismerik el uruknak, ez azonban szakítást jelentett a szeniorátus szokásával.

Szent Istvánról külön:

Élete, uralkodása:

Apja, Géza fejedelem, anyja pedig az erdélyi Gyula vezér Sarolta (Sarolt) nevű keresztény leánya volt. István 970 körül született. Születésekor ugyan a pogány Vajk nevet kapta, 972-es megkeresztelésekor azonban az első keresztény vértanú, István nevét adták neki. 996-ban vette feleségül Henrik bajor herceg lányát, a későbbi II. Szent Henrik német császár testvérét, Gizellát, akivel sok hittérítő és lovag jött Bajorországból. Atyja életében a nyitrai dukátus ura volt, majd 997-ben, Géza fejedelem halála után követte őt a fejedelmi székben. Az ezredfordulón, 1000 karácsonyán, (más értelmezések szerint 1001. január 1-jén) koronázták királlyá Esztergomban a feltehetőleg II. Szilveszter pápától kapott koronával, amely azonban nem azonos a ma Szent Korona néven ismert uralkodói jelvénnel. Ezzel megalakult a keresztény, független Magyar Királyság. István és Gizella fia, Imre herceg 1031-ben egy vadászaton meghalt. Istvánt a gyász megviselte, majd súlyosan meg is betegedett. Így utolsó éveire egyenesági örökös nélkül maradt. Utódként végül unokaöccsét, Orseolo Pétert nevezte meg. Halála előtt Magyarországot a Boldogságos Szűzanyának ajánlotta fel. (Bizonyos kutatók szerint a korabeli szokás szerint tulajdonába adta.) Ezért nevezik Magyarországot Mária országának. István király 1038. augusztus 15-én halt meg Székesfehérváron, ott is temették el.

Törvényei:

István két törvénykönyvét ismerjük: az elsőt feltehetően még életében írásba foglalták, a másodikat uralkodása vége felé vagy nem sokkal halála után. István törvényeiben a kereszténység megerősítésére, az egyházi tulajdon védelmére törekedett, második törvénykönyvének első törvénycikke rendelkezik arról, hogy minden 10 falunak egy templomot kell építenie, ezen kívül kötelezővé tette a misére járást vasárnaponként. István törvényei a tulajdonviszonyok átalakítása érdekében megváltoztatták az öröklődésre vonatkozó addigi magyar szokásokat, védve ezáltal a magántulajdont, illetve megszüntetve a levirátust.

Linkek:

https://dl-sulinet.educatio.hu/download/erettsegi/2014/docs/geza_es_i._szent_istvan_allamszervezo_tevékenysége.pdf

<https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/tarsadalomtudomanyok/tortenelem/a-kozepkor-tortenete-476-1492/a-magyar-allamalapitas/szent-istvan-allam-es-egyhazszervezo-munkaja>

<https://tudasbazis.sulinet.hu/hu/tarsadalomtudomanyok/tortenelem/a-kozepkor-tortenete-476-1492/magyarorszag-az-arpadok-koraban/a-magyar-allamalapitas>

<http://magyartortenelem.lapunk.hu/?modul=oldal&tartalom=10619>

Magyarországról 997-ben: <https://www.mimi.hu/tortenelem/997.html>

**nkp-s oldal Az Árpád-korról: https://www.nkp.hu/tankonyv/tortenelem_9_nat2020/lecke_05_016
tartalmazza I.Gézát**